

Ajaloo representatsioon ja kogemus

Intervjuu Frank Ankersmitiga

Marek Tamm

Frank Ankersmit (s. 1945) on viimaste kümnendite üks kõige olulisemaid ja mõjukamaid ajaloofilosoofe, pikaajne Groningeni ülikooli ajalooteooria professor, praegu sealsamas emeriitprofessor. Ta on avaldanud kümnekond monograafiat inglise keeles, teist sama palju hollandi keeles, lisaks koostanud mitmeid kogumikke ja avaldanud suure hulga artikleid. 1983. aastal ilmus trükkis tema väitekirj „Narratiivi loogika: ajaloolase keele semantiline analüüs“ (*Narrative logic. A semantic analysis of the historian's language*), mida võib pidada kriitilise ajaloofilosoofia üheks tähtseks kõrvuti Hayden White'i „Metahistory'ga“ (1973). Järgnes seeria suuri vaidlusi põhjustanud artikleid, peamiselt ajakirja *History and Theory* veergudel, mis koondatuna ilmusid 1994. aastal raamatus „Ajalogu ja tropoloogia: metafoori tõus ja langus“ (*History and tropology: the rise and fall of metaphor*). Selleks ajaks oli Ankersmit välja töötanud oma käsituse ajalookirjutusest kui mineviku eneseküllasest representatsioonist, mida tuleb käsitleda pigem esteetilistes, mitte epistemoloogilistes terminites. Süsteemselt kirjutas ta oma vaated lahti raamatus „Ajaloorepresentatsioon“ (*Historical representation*), mis ilmus 2001. aastal. Kuid rõõpselt ajaloofilosoofiliste uurimustega töötas Ankersmit välja ka oma poliitilise filosoofia süsteemi, mille nurgakivi on samuti representatsiooni mõiste ja selle esteetiline analüüs: „Aesthetic politics: political philosophy beyond fact and value“ (1997) ja „Political representation“ (2002). Ajaloolise representatsiooni järel pöördus Ankersmiti huvi ajaloolise kogemuse uurimisele, mille tulemuseks ilmus 2005. aastal elavat vastukaja äratanud monograafia „Ülev ajalookogemus“ (*Sublime Historical Experience*), mis püüdis eritleda mineviku vahetu taju võimalusi. Oma ajaloofilosoofiliste vaadete kokkuvõtte pakkus Ankersmit paar

aastat tagasi ilmunud raamatus „Tähendus, tõde ja osutus ajaloo representatsioonis“ (*Meaning, truth, and reference in historical representation*, 2012). Tema tähtsamate koguteoste seast võiks esile tõsta 1995. aastal kahasse Hans Kelleriga toimetatud programmist artiklikogumikku „Uus ajaloofilosoofia“ (*A new philosophy of history*). 2007. aastal asutas Ankersmit Brilli kirjastuses uue ajaloofilosoofia ajakirja, millest on kujunenud üks valdkonna tähtsamaid häälekandjaid, *Journal of the Philosophy of History*.

Marek Tamm: Alustagem ühest hellast küsimusest: kuidas te näete ajaloofilosoofia kohta akadeemilises filosoofias üldiselt? Minu mulje järgi esitavad ajaloofilosoofid seda küsimust harva, samal ajal kui teie näite selle üle pidevalt pead murdvat. 2005. aastal pakkusite välja lohutu diagnoosi: „Peavoolu filosoofid, keele-, teaduse- jne. filosoofid ei ilmuta vähimatki huvi selle vastu, mida tänapäeva ajaloo filosoofid ütlevad ja kirjutavad. Ilmselt ei oodata ajaloofilosoofidelt mingitki keele- või teadusfilosoofidele kasulikku panust.“¹ Ja ühes autobiograafilises artiklis te paistate nõustuvat Arthur Danto arvamusega, et nüüdisaja filosoofid kalduvad vaatama ajaloofilosoofiat samaviisi nagu muusikateadlased sõjaväemuusikat – kui lärmakat ja lihtsakoelist žanri, mida harrastavad vähem andekad amatöörid, kelle seltskonda tuleks vältida, kui tahta olla kolleegide silmis tõsiseltvõetav.² Teie aga olete aastakümneid argumenteerinud, et ajaloofilosoofial on võtmetähtsus selles, et keelefilosoofia saaks edasi minna („keelefilosoofia on kõigest lõpetamist vajav torso“³), ja teie viimane raamat „Meaning, Truth, and Reference in Historical Representation“ on kirjutatud lootuses „avada keelefilosoofide silmad küsimustele, mille ees

¹ F. R. Ankersmit. Reply to Professor Saari. – *Rethinking History*, kd. 9, nr. 1, 2005, lk. 23.

² F. R. Ankersmit. Invitation to historians. – *Rethinking History*, kd. 7, nr. 3, 2003, lk. 433

³ F. Molven. A proposal for how to look at the past. Interview with Frank Ankersmit, December 2007, Groningen, lk. 10, http://www.culturahistorica.es/ankersmit/interview_Frank_Ankersmit.pdf (20.09.2015)

nad on seni pimedad olnud⁴. Kuidas te hindate praegust olukorda ja kas olete märganud keele-filosoofide reaktsioone oma viimastele töödele?

Frank Ankersmit: Teil on õigus, sellel küsimusel on minu jaoks absoluutne võtmetähtsus ja sellest lähtuvad probleemid on näidanud mulle teed minu kui ajaloo-filosoofi karjääris. Ajalookirjutuse üle arutledes on mul meeles mõlkunud kaks asja: 1) kuidas seletada ajalookirjutust ja 2) mis sellest ajalookirjutuse ja teiste distsipliinide (eriti loodusteaduste) omavahelise suhte seisukohalt järeldub. Ja kuna teine küsimus pole mulle olnud esimesest vähem tähtis, olen ma alati uskunud, et ajalookirjutusel on anda väga tähtsaid õppetunde kogu filosoofiale ja et tänaseni on filosoofid olnud sellele vastuvõtlikud üksnes harva, kui üldse. Ajalugu püütakse alati sobitada olemasoleva filosoofilise mõtte maatriksis, samal ajal kui mina olen veendunud, et ajalool on potentsiaal see maatriks vähemalt osaliselt lõhkuda. Muidugi mõista kutsub teine mainitud küsimus suhestuma keele- ja teadusfilosoofiaga. Sama ilmne on see, et see suhestumine peaks keskenduma küsimusele, kas keele- ja teadusfilosoofialt oleks oodata panust ajalookirjutuse paremasse mõistmisse.

Selle küsimusega tegeldes on minu peamine käik seisnenud alati kahe asja eristamises: ühelt poolt ajaloo uurimine (saksa keeles *Geschichtsforschung*) ja teiselt poolt ajalookirjutus (saksa *Geschichtsschreibung*). Ajaloo uurimine keskendub ajaloo-faktide kindlakstegemisele, samal ajal kui ajalookirjutus tegeleb probleemiga, kuidas üldaktsepteeritud faktide põhjal minevikku kõige paremini käsitleda. Enamik diskussioonist ajaloo üle keskendub pigem teisele kui esimesele küsimusele. Mõõnan, et see võib olla teisiti nende minevikuosade korral, millest on jäänud vähem dokumentaalseid tõendeid. Aga kui mõelda näiteks Lääne ajaloo 16. sajandist alates, kus ajaloolane on sõna otseses mõttes mattunud kõikmõeldavat liiki dokumentaalsesse tõenditesse, siis pole rõhk mitte faktide kindlakstegemisel, vaid küsimusel, milliseid fakte tuleks ajaloolase tekstis mainida, et anda meile õige arusaamine minevikust. Vaadake ainult arvustusi, mida ajaloolased üksteise raamatutest kirjutavad – harva tegelevad need küsimusega, kas ajaloolane on fakte õigesti esitanud, need keskenduvad üksnes sellele, mida ajaloolane on faktidega teinud. See ei tähenda kindlasti, et ajaloolased peaksid olema faktide

vastu ükskõiksed. Kaugel sellest! Ajaloolane, kes oma faktides eksib, saab halastamatult noomida. Aga ajaloo-praktikas juhtub seda harva. Seetõttu ei lõhesta ajaloolasi mitte faktid, vaid küsimus, milliseid fakte on rõhutatud või oleks tulnud rõhutada, et representeerida adekvaatselt mõnd osa minevikust.

Olen valmis möönma teatavat ühisosa selles, kuidas loodusteadlane ja ajaloolane uuritavaid fakte kindlaks teevad. Ja et sellel tasandil tasub ajaloo-filosoofil võtta arvesse teadusfilosoofide väiteid. Aga kogu oma ajaloo-filosoofi karjääri jooksul ei ole ma kordagi kohanud teadusfilosoofilist analüüsi, millel oleks mõtet ajalookirjutuse jaoks, nagu mina seda siin mõistan. Seega on ajalool oma autonoomia, võrreldes loodusteadustega. Pole ka põhjust kahelda, et ajalookirjutusel on anda oma panus teadmis- maailmast, milles me elame. Seega kujutab ajalookirjutus endast ratsionaalsuse varianti, mis on loodusteadustele tundmatu. Ja ma pean filosoofia üheks tähtsamaks ülesandeks selgitada seda seni veel käsitlemata ratsionaalsuse-varianti. Kui kokku võttes küsida, kus ja kuidas saaks ajalugu vähemalt osaliselt lõhkuda nüüdisaegse filosoofilise mõtte maatriksi, tuleks keskenduda ajalookirjutusele (*Geschichtsschreibung*), mitte ajaloo uurimisele (*Geschichtsforschung*). See pole mõeldud ajaloo uurimise alavääristamisena – kaugel sellest! Ilma ajaloo uurimiseta poleks ajalookirjutust. Tahan ainult öelda seda, et filosoofilisest vaatevinklist on ajaloo uurimine vähem huvitav kui ajalookirjutus. Filosoofiline püssirohi peitub ajalookirjutuses.

Lõpuks, vastus küsimusele, kuidas ma hindan praegust olukorda. Esiteks, arusaam ajalookirjutuse autonoomiast võrreldes loodusteadustega on vana ja tuttav. Mõeldagu ainult Windelbandi juurdunud eristusele nomoteetiliste ja idiograafiliste teaduste vahel ning kogu hermeneutikale nii selle anglosaksi kui saksa kujul. Nende ajaloo-filosoofiade hindamine ei ole siinkohal minu jaoks kuigi oluline. Minu jaoks on põhiline see, et kumbki neist ei tegele ajalookirjutuse küsimusega siin silmas peetud tähenduses. Nii palju kui mulle teada, ei ole ükski ajaloo-filosoof olnud valmis aktsepteerima minu eristust ajaloo uurimise ja ajalookirjutuse vahel. Iga kord, kui sellele eristusele on tähelepanu pööratud, on see kõrvale heidetud, apelleerides teesile empiirilise fakti teooriaga koormatusest, mille kehtivus loodusteadustes on tõepoolest väljaspool mõistlikku kahtlust.

⁴ F. Ankersmit. *Meaning, Truth, and Reference in Historical Representation*. Cornell University Press, Ithaca, New York, 2012, lk. IX.

Aga selle teesi rakendamine ajalookirjutusele ilma sügavama kriitilise refleksioonita eeldab paratamatult uskumist, nagu oleks ajaloo fakti ja ajaloo representeerimise suhe põhijoontes samasugune nagu fakti ja teooria suhe loodusteadustes (pöördun selle teema juurde veel tagasi vastuses neljandale küsimusele).

Ja see on tõepoolest pelk uskumus. Selle asemel et esitada nüüd loetelu ajaloo representeerimise ja loodusteadusliku teooria erinevustest, soovitaksin ma lugejal avada näiteks termodünaamika ja Inglise ajaloo õpik. Iga mõistlik inimene peaks mõnma, et tõendamise koorem jääb neile, kes usuvad mõlemas õpikus leiduvate argumentide (ja loodusteaduse teooriate ning ajaloo representatsioonide) põhilisse sarnasusse, mitte aga neile, kes seda eitavad. Kuid kummali- sel kombel, hoolimata sellest, mida taipaks otsekohe lapski, on vähesed ajaloo filosoofid valmis selle mõistliku inimesega nõustuma. Loogilise positivistide teesi teaduste ühtsusest aktsepteeritakse praktikas siiani niisama üldiselt nagu seda on maha tehtud teoorias. Ilmselt me komistame siin tõeliselt monumentaalsete mõõtmetega eelarvamuse otsa. Millega seda kangekaelset eelarvamust seletada, ma ei teagi; aga ma tean kindlasti, et see takistab rahuldava käsitluse andmist ajaloolaste praktikast. Ja samamoodi, see teeb ajalookirjutuse huvitavaks mitte ainult ajaloo filosoofidele, vaid igaühele, kelle vaim on avatud ja vastuvõtlik ratsionaalse argumentatsiooni ja uurimisviiside mitmekesisusele.

M. T.: Selle küsimuse teine pool on ajaloo filosoofia roll akadeemilises ajalookirjutuses. Olete Hayden White'iga seoses põhjendatult väitnud, et „ajaloolased on üldiselt jäänud ajaloo filosoofide vastu tänini umbusklikuks“, lisades, „veelgi enam, ajaloolaste vaenulikkusel ajaloo teoreetikute vastu ei paista olevat analoogiat mujal“.⁵ Aga jällegi, omaenda töös te kordate, et ajaloo filosoofia ülesanne on reflekteerida „pigem tänapäeva ajalookirjutuse tulemuste kui eelduste üle“⁶, ja mõttevahetuses professor Rothiga olete deklareerinud: „Minu meetod on võtta ajalookirjutust sellisena, nagu see on, ja püüda siis sellest aru saada nii hästi, nagu ma oskan.“⁷ Samas vaimus olete hiljuti andnud nõu noorematele kolleegidele: „alustada alandlikult algusest – lihtsatest, ilmsetest

faktidest ajalookirjutuse kohta, eriti narratiivist ja representeerimisest –, enne kui sukeldute pea ees filosoofilise abstraktsiooni piirideta ookeani.“⁸ Samas võib teie töid lugedes märgata, et haakute tänapäeva ajalookirjutusega väga harva; kui lühiajaline huvi mikroajaloolaste vastu kõrvale jätta, siis eelistate tugineda varasemate sajandite ajaloolastele (Gibbonist Huizingani). Kuidas seletaksite oma pealtnäha vähest (filosoofilist) huvi tänapäeva ajaloolaste tööde vastu?

F. A.: See seostub kahe asjaga. Esiteks – nagu te ise oma järgmises küsimuses ütlete –, 19. sajandi alguse historistid muutsid ajalookirjutuse suurel määral niisuguseks distsipliiniks, nagu see on tuntud ka tänapäeval. Nii nagu iga füüsik tunneb, et see, mida tegid Newton, Bernoulli või Maxwell 17. sajandist 19. sajandini, on põhijoontes samasugune asi, millega nemad ikka veel tegelevad, nõnda tunnistavad ka ajaloolased, et hoolimata erinevustest sajanditaguste ja nüüdisaegsete ajaloolaste teemades on distsipliini eesmärgid, meetodid ja argumenteerimisviisid äratuntavalt needsamad. See toob mind teise märkuseni. Üks ajalookirjutuse üle reflekteerimise kahetsusväärseid aspekte on näidete probleem. Maxwellil läks tarvis ainult nelja põhivõrrandi, millest tuletada kogu oma elektromagnetnähtuste teooria. See annab teadusfilosoofiale käepärase ja hallatava näite. Aga isegi lühikene ajaloo teos läheb sageli pikemaks kui 100 000 sõna. Seda sa juba oma teoreetilises tekstis terviklikult ei tsiteeri ega käsitلة, et oma mõtet esile tuua. Seega, kui ajaloo filosoof võtab käsitleda ajaloo teost ja tahab olla enam-vähem kindel, et ka tema lugejaskonnal on aimu, millest jutt, siis pole tal muud valikut kui viidata mingile klassikalisele ajalookäsitlusele, mille tundmist ta saab lugejalt üsna julgelt eeldada. Seega ei ole minu näidetevalik kuidagi seotud eelarvamusega tänase ajalookirjutuse vastu – see ei tulene millestki muust kui soovist hõlbustada minu ja lugejate vahelist kommunikatsiooni ja kindlustada, et nad teaksid täpselt, mida ma silmas pean.

M. T.: Olete algusest peale seostanud oma filosoofilist lähenemisviisi historismi auväärase traditsiooniga, või nagu te ise ütlete: „kogu minu kirjatöö *ceterum censeo* on olnud üleskutse

⁵ F. R. Ankersmit. Hayden White's appeal to the historians. – History and Theory, kd. 37, nr. 2, 1998, lk. 183.

⁶ F. R. Ankersmit. History and tropology: the rise and fall of metaphor. University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1994, lk. 135.

⁷ F. Ankersmit. Reply to professor Roth: on how antidogmatism bred dogmatism. – Rethinking History, kd. 17, nr. 4, 2013, lk. 580.

⁸ F. Ankersmit. Beware of the gurus. – Rethinking History, kd. 19, nr. 1, 2015, lk. 135.

pöörduda tagasi Herderi, Ranke, Humboldti jt. historismi poole.⁹ Historism on teie arvates „täiuslik ajalootooria“¹⁰ ja te esitlete oma viimast raamatut „katsena tõlkida ajaloo representeerimise historistlik teooria tänapäevasesse filosoofiakeelde“.¹¹ Ometi on historismil olnud ka palju kriitikuid, näiteks Walter Benjamin, kes peab seda elulõpul kirjutatud „Ajaloos mõistes“ üheks oma peamiseks vaenlaseks. Tsiteerin vaid ühte kohta: „Historism rahuldub sellega, et kehtestab eri ajaloomomentide vahel kausaalse seose. Aga ükski asjaolu pole ajalooline vaid sellepärast, et ta on põhjus. Ajalooliseks sai ta postuumselt, läbi sündmuste, mida temast võivad lahutada aastatuhanded.“¹² Kuidas te Benjamini kriitikale vastaksite ja kas nõustuksite veel kord kokku võtma oma arusaama historismi tähtsusest nüüdisaegsele ajaloo filosoofiale?

F. A.: Mul pole vähimatki probleemi Benjamini tähelepanekuga ja ma arvan, et tema märkusega nõustuksid ka Herder, Ranke või Humboldt. Põhjusi tuvastatakse alati *ex post facto*. Muidugi võib asjakohaste põhjussüsteemide tuvastamiseks kuluda mõnikord sajandeid või aastatuhandeid. Seega ma ei näe konflikti historismi ja Benjamini põhjuslikkuse-alase seisukoha vahel.

Teiseks, historismi tähtsus nüüdisaegsele ajaloo filosoofiale. Reaktsioonina sellele, mida historistid pidasid valgustuse „vaimuks“, rõhutasid historistid alati oma uurimisobjekti ainulaadset individuaalsust. Iga ajalooperioodi, iga rahvast, iga poliitilist süsteemi, iga institutsiooni tuleks võtta ainulaadse indiviidina, mille huvi-väärsus ei seisne selles, mis tal on teiste sääraste ajalooperioodidega, rahvastega jne. *ühist*, vaid selles, mis teeb ta nendest *erinevaks*. Historiste süüdistatakse sageli järjekindlusetuses. Sest historismi kriitikud väidavad, et ajalooperioodid, rahvad jne. ei saa kunagi olla täiesti unikaalsed. Kas või seepärast, et paratamatult peab leiduma

vähemalt üks neile kõigile ühine asi. Nimelt omadus, et nad on ajalooperioodid, rahvad jne. Ja nii tuleb universaalsus lavale tagasi. Universaalsuse piirkonda saab siis individuaalsuse arvel laiendada. Lõpptulemusena võidakse isegi olla sunnitud tunnistama, et tegeliku ajalooteaduse praktikas annab see, mis on universaalne, meile parema ja kindlama arusaamise minevikust kui see, mis on individuaalne. Kindlasti tähendaks see historismi pretensioonide lõppu.

Minu meelest on säärane kriitika 19. sajandi historismi aadressil põhijoontes õige. Aga mitte siis, kui historistlikku teesi mõista väitena nende tööriistade kohta, mida ajaloolane kasutab oma jõupingutuses tabada minevikku, ning mitte väitena mineviku enda loomuse kohta. Ühesõnaga: ajaloorepresentatsioonid on ainulaadsed indiviidid selles mõttes, mida 19. sajandi historistid silmas pidasid. Ja nõnda on enamikuga, kui mitte kõigiga historisti argumentidest mineviku loomuse ja ajaloolase ülesande kohta: kõik need argumentid tuleb tõlkida argumentideks ajaloo representeerimise loomuse kohta. Siis need annavad teile ajalookirjutuse tuuma ja olemuse. Ja ühtlasi väljakutsuva ja mõtteid äratava aimuse, milliseid ootamatuid uusi mõtteid võiks refleksioon ajalookirjutuse loomuse üle olemasolevale keele- ja teadusfilosoofiale lisada.

M. T.: Filosoofilises plaanis on teil olnud üks pikaajaline liitlane – Leibniz. Tänapäeva ajaloo filosoofi jaoks on ta üsna ebatavaline kaaslane, kuid oma viimase aja töödes olete lähtunud üha enam just temast. Väidate samuti, et historistlik traditsioon on palju võlgu Leibnizile ning juba teie esimese raamatu üks eesmärgi oli „näidata sarnasust Leibnizi loogika ja siin raamatus kaitstava historistliku ajaloo filosoofia vahel“.¹³ Te peate Leibnizi monadoloogiat „seesuguseks metafüüsikaks, mis sobib ideaalselt ajaloo ja ajalookirjutuse maailmaga“¹⁴ ning kuulutate

⁹ F. Ankersmit. Invitation to historians, lk. 434. Vt. ka F. R. Ankersmit. Historicism: an attempt at synthesis. – History and Theory, kd. 34, nr. 3, 1995, lk. 143–161; F. Ankersmit. The necessity of historicism. – Journal of the Philosophy of History, kd. 4, nr. 2, 2010, lk. 226–240.

¹⁰ F. Ankersmit. Representation and reference. – Journal of the Philosophy of History, kd. 4, nr. 3, 2010, lk. 399, mrk. 23.

¹¹ F. Ankersmit. Meaning, Truth, and Reference in Historical Representation, lk. IX.

¹² W. Benjamin. Ajaloos mõistes. Tlk. H. Krull. – W. Benjamin. Valik esseid. Koost. M. Tamm. Loomingu Raamatukogu, nr. 26–29, Tallinn, 2010, lk. 179.

¹³ F. R. Ankersmit. Narrative logic: a semantic analysis of the historian's language. Martinus Nijhoff, The Hague, Boston, London, 1983, lk. 130.

¹⁴ F. R. Ankersmit. Political Representation. Stanford University Press, Stanford, 2002, lk. 229; vt. ka F. Ankersmit. Rorty and history. – New Literary History, kd. 39, nr. 1, 2008, lk. 92; F. Ankersmit. Representationalist logic. – Other Logics: Alternatives to Formal Logic in the History of Thought and Contemporary Philosophy. Ed. by A. Skodo. Brill, Leiden, Boston, 2014, lk. 104.

ühes oma viimastest artiklitest: „Ajaloofilosoofia tuleviku jaoks on niisiis otsustav tähtsus sellel, kas see hakkab järgima Leibnizit või rahuldub endiselt spinozismiga.“¹⁵ Tahaksin esiteks teada, kuidas te avastasite Leibnizi kui oma peamise filosoofilise liitlase, ja teiseks paluksin teil lühidalt kokku võtta, milles Leibnizi tähtsus ajaloo filosoofia tulevikuks seisneb.

F.A.: Ma ei mäleta, kuidas ma Leibnizi avastasin. Aga tema monadoloogia ehk substantseiteooria on olnud minu jaoks absoluutselt fundamentaalne alates minu esimestest verisulis ja kobavatest katsetest tabada ajalookirjutuse saladusi kuni tänaseni. Tema substantseiteooria on alati olnud minu ajalookirjutuse-alaste refleksioonide selgrooks.

See oli umbes nii. Juba üliõpilaspäevil 1970. aastate alguses (kui mulle avaldas otsustavat mõju Ernst Kossmann) tekkis mul intuitsioon, et ajalooteos (raamat või artikkel) on põhijoontes argumenteeritud ettepanek mõne minevikuosa vaatamiseks. Ja ma samastasin need ettepanekud – mis paistis enesestmõistetav – tekstidega, mida ajaloolased nende väljendamiseks kasutavad. Oma karjääri jooksul olen ma nende ettepanekute iseloomustamiseks kasutanud erinevaid termineid, nagu *narratio*, narratiiv, minevikupildid, ajalooline tees, kuni olen viimaks jäänud pidama termini „ajaloo representatsioon“ juurde.

Narratiivi, representeerimise jne. adekvaatsiks uurimiseks oli mul tarvis filosoofilist teooriat, diskursust või sõnavara, mis seda teha laseks. Nii jõudsingi Leibnizi kuulsale printsiibini, et predikaadi mõiste peab sisalduma subjekti mõistes, sellest siis idee, et kõik asja omadused sisalduvad selle asja mõistes. Kooskõlas Leibnizi suure printsiibiga sain ma argumenteerida, et need ettepanekud ehk ajalootekstid suhtuvad nendes sisalduvatesse lausetesse sama moodi, nagu Leibnizi mõisted ja nendele preditseeritavad atribuudid. Ühesõnaga Leibnizi printsiip andis mulle vajaliku loogilise aparatuuri ajalookirjutuse käsitlemiseks. Ja oma esimeses raamatus narratiivi loogikast püüdsin ma näidata, milliseid sissevaateid ajalookirjutuse loomusesse saab sellest tuletada.

Kummaline on aga see, et kuigi mu ajaloo-

teooria on läbini leibnizlik, ei ole keegi sellele aspektile tähelepanu pööranud. See oleks sama hea, kui kogu Hayden White'i tööst tekkinud mõttevahetuses oleks kogu aeg üksmeelselt vaiktud tema troopide teooriast. Nii palju kui ma mäletan, olete teie õigupoolest esimene, kes on mu ajaloo filosoofia leibnizismi maininud ja selle kohta küsinud. Nagu käesolevast intervjuust näha, olete jõudnud mu sihtidele lähemale kui ükski teine – see pole mitte üksnes muljetavaldav, vaid ma soovin teid selle jõupingutuse eest ka soojalt tänada!

Lubatagu mul siinkohal mainida üht väikest autobiograafilist detaili. Pärast oma 2012. aastal ilmunud raamatu lõpetamist otsustasin kirjutada raamatu, mis tooks välja ajalookirjutuse loogika leibnizlike aspektide alused. See plaan oli mul juba kaua meeles mõlkunud. Artiklid, mida te märkustes 14 ja 15 mainite, põhinevad tolle raamatu eeltöödel. Siis juhtus nii, et Ethan Kleinberg¹⁶ kutsus mind 2013. aasta alguses lahkesti Middletowni ettekannet pidama. Seal otsustasin ma esitada veel ühe osa käsilolevast raamatust.

Pehmelt öeldes, see ettekanne ei olnud edukas. Mõistmatus oli peaaegu täielik. Kellelgi polnud õrna aimugi, millest ma räägin. Oleksin võinud sama hästi olla tulnukas kuu pealt või Andromeeda udukogust. Nagu arvata võiski, oli peamiseks takistuseks mõttekale diskussioonile minu väide, et ajaloo representatsioonid ei ole määratud millegagi väljaspool neid endid – väide, mis on mõistagi kooskõlas Leibnizi substantseiteooriaga. Nii nagu Rutherford on Leibnizi indiviidi (substantsi) ehk monaadi mõistet käsitledes öelnud: Leibnizi jaoks „peab see, mis on tõi substantsi kohta, olema tõi tänu selle enda loomusele, mitte millegi teise loomusele“.¹⁷ Selge, et see on otseses ja täielikus konfliktis kõige sellega, mille poolt post-positivistid, nagu Quine ja Davidson, on alati argumenteerinud ja mida peetakse üldiselt tänapäeva filosoofia κτήμα εις αἰῶνος [kr.k. püsivaraks] ja mida mitte keegi, kes on mõistuse juures, ei taha ega sõanda küsimuse alla panna.

Ja mitte ainult post-positivistid. Sest kõik mulle teadaolevad nüüdisaja filosoofiatraditsioonid on võtnud omaks idee, nagu iga fakti, iga mõistet, iga teooriat jne. määraksid ära

¹⁵ F. Ankersmit. History as the science of the individual. – Journal of the Philosophy of History, kd. 7, nr. 3, 2013, lk. 425.

¹⁶ Wesleyan University ajaloo professor, ühe kõige vanema ja mõjukama ajaloo filosoofia-alase ajakirja History and Theory tegevtoimetaja. – M. T.

¹⁷ D. Rutherford. Metaphysics: the late period. – The Cambridge Companion to Leibniz. Ed. by N. Jolley. Cambridge University Press, Cambridge, 1995, lk. 126.

teised faktid, mõisted ja teooriad. Igaüks alates Davidsonist ühes äärmuses kuni Derridani teises on tänapäeval hõlmas selles mõttes, et eeldab, nagu oleksid faktid, mõisted ja teooriad mõistetavad ainult osakestena suuremast tervikust. Ja koos Leibniziga lükkan ma säärase holismi tagasi – kuid ühe üliolulise täpsustusega, nimelt monaadi ehk substantsi (Leibniz) või ajaloo representatsiooni *komponendid* on tõepoolest osad suuremast tervikust (s. t. monaadist, substantist või representatsioonist). Aga – ja nüüd tuleb kõige tähtsam! – need monaadid, substantid või representatsioonid ei ole ise omakorda osad suuremate tervikutest selles mõttes, nagu peaks nendest enestest väljaspool leiduma veel midagi, mis nende loomust (ko) determineeriks. *Sest neid determineerivad ja defineerivad üksnes nemad ise*. Nad on „akendeta“ (kui kasutada Leibnizi kuulsat metafoori) selle suhtes, mis neist välja jääb. Kõik see kordab üle seda, mis lahutab Spinozat Leibnizist. Spinoza jaoks on kõik Ühe Substanti modifikatsioon – ja nõnda osa suuremast tervikust; Leibnizi maailm on aga üleni enesesse suletud üksikmonaadide ehk -substantide maailm. Spinozal on individuaalsus alati üksnes osaline; Leibnizil on individuaalsus fundamentaalne ja absoluutne. Spinoza annab meile loodusteadused; Leibniz aga ajalookirjutuse ja representeerimise.

Koju tagasi pöördunud, mõtlesin ma mõnda aega Middeltownsi kogetule. Jõudsin järeldusele, et raamat, mille kallal ma olin tööd teinud, seaks mind vaenujalale kogu nüüdisaegse filosoofiaga – välja arvatud ehk mõned Leibnizi uurijad (kel-lel aga vaevalt leiduks head põhjust tunda huvi selle vastu, kuidas Leibnizi filosoofiat rakendada ajalookirjutusele). Arvasin, et kogu nüüdisfilosoofiaga võitlusse astumine oleks donkihhotlik (milline kirjastuski oleks valmis säärast ajakohatut raamatut avaldama?). Seda kõike arvesse võttes otsustasin, et parem leppida oma sõnumi edastamise võimatusega ning jätta töö raamatu

kallal pooleli. See on selgelt lootusetu projekt. Teisalt aga ei muutnud see mu veendumust, et olen õigel teel oma leibnizlikus lähenemises ajalookirjutusele. Niisuguses olukorras on ainus mõistlik väljapääs asuda tööle millegi täiesti teistsuguse kallal. Seetõttu otsustasingi pöörduda tagasi oma teise peamise filosoofiahuvi – poliitilise filosoofia – poole ja kirjutan praegu raamatut pealkirjaga „Kuidas keskaeg on meie poliitilistesse süsteemidesse tagasi tulnud“ (How the Middle Ages returned in our political systems).

M. T.: Teie filosoofitöö võtmetermiin on ilmselgelt „representatsioon“. See mõiste seob kokku teie erinevad filosoofilised huvid (ajaloofilosoofia, poliitika filosoofia, esteetika) ja teie tööd oleks igati kohane nimetada „representatsiooni filosoofiaks“. „Kogu meie teadlikkuse maailmast on viimane algupära representatsioonis; representatsioon on absoluutselt fundamentaalne,“ olete kirjutanud ühes hiljutises artiklis,¹⁸ märkides teisel, et „igaüks on ebateadlikult representatsionalist“,¹⁹ et „representatsioon määratleb reaalsust“²⁰ ja „ilma representatsioonita poleks minevikku“²¹. Range eristus, mille te kirjeldate ja representatsiooni vahele teete, on suurel määral teie ajaloo filosoofia lähtepunkt ehk, nagu te ütlete, „kirjeldus ja representatsioon on eri asjad ja [– –] iga katse modelleerida ühte teise järgi on määratud nurjuma“. ²² Kui iga kirjeldav väide kirjeldab reaalsust, siis üheskoos aitavad nad luua minevikureaalsuse representatsiooni, mis on enam kui kirjeldavate väidete summa. Seda selget eristust kirjelduse ja representatsiooni vahel on aga vaidlustanud mõned teie kolleegid, nagu näiteks Chris Lorenz ja Eugen Zeleňák. Nemand väidavad, et see eristus põhineb empiristlikul ideel, nagu kirjeldavad väited ei sisaldaks mingit perspektiivset elementi ja neid annaks vaatlustega „fikseerida“, samal ajal kui nende meelest pole tegelikult olemas kirjeldust, mis poleks juba teooriaga koormatud.²³ Oma hiljutises vastuses

¹⁸ F. Ankersmit. Representation and reference, lk. 395.

¹⁹ F. R. Ankersmit. Representation as cognitive instrument. – History and Theory, kd. 52, 2013, lk. 192.

²⁰ F. Ankersmit. Pygmalion: Rousseau and Diderot on the theatre and on representation. – Rethinking History, kd. 7, nr. 3, 2003, lk. 320.

²¹ F. R. Ankersmit. „Presence“ and myth. – History and Theory, kd. 45, 2006, lk. 328.

²² F. Ankersmit. Invitation to historians, lk. 424. Vrd. Ankersmit. Representation and reference, lk. 375: „Minu argumenti lähtekohaks on väide, et tõese kirjelduse ja representatsiooni range eristus on ajalookirjutuse loomuse õige mõistmise tingimus.“ Vt. ka F. R. Ankersmit. Historical representation. Stanford University Press, Stanford, 2001, lk. 39–48.

²³ Vt. nt. C. Lorenz. Can histories be true? Narrativism, positivism and the „metaphorical turn“. – History and Theory, kd. 37, nr. 3, 1998, lk. 309–329; M. Tamm. Teooriad ja faktid ajaloos. Intervjuu Chris Lorenziga. – Tuna 2013, nr. 4, lk. 111–113; E. Zeleňák. Exploring holism in Frank Ankersmit's historical representation. – Rethinking History, kd. 13, nr. 3, 2009, lk. 357–369.

Lorenzile ütlete, et kirjeldavate väidete loomus teid ei huvita, kuid kinnitate üle, kui tähtis on säilitada kirjeldamise ja representeerimise tasandite eristust.²⁴ Aga just nimelt selle eristuse (ja mitte kirjelduse loomuse) seavad teie kriitikud kahtluse alla. Teisisõnu, kui pole olemas kirjeldust, mis poleks juba ise teatav representatsioon, siis kuidas me saame säilitada range eristuse kirjeldavate lausete ja representatsioonide vahel?

F. A.: Vastuses esimesele küsimusele eristasin ma ajaloo uurimist ja ajalookirjutust. See eristus kulgeb paralleelselt kirjelduse ja representatsiooni eristusega: ajaloo uurimine annab tulemuseks tavaliselt kirjeldused eraldiseisvatest minevikulukordadest, samal ajal kui ajalookirjutus peaks seostuma ajaloo uurimise tulemuste lõimimisega ajalootekstiks kui tervikuks, järelikult ajaloo representatsiooniga, mida ajaloolased oma raamatutes või artiklites välja pakuvad. Seega, kui kõrvaldada esimene eristus (nagu teevad Lorenz ja Zeleňák), peaks kaduma ka teine. Ja vastupidi, kui jätta see alles, tuleb alles jätta ka teine.

M. T.: Paljude silmis on teie karjääri kõige üllatavam ja arusaamatum pööre olnud pöördumine ajaloo representeerimise uurimise juurest ajaloo kogemise uurimise poole.²⁵ Pean sellest pöördest sündinud raamatut „Sublime Historical Experience“ teie kõige isiklikumaks raamatuks, katseks jõuda teispoole epistemoloogiat (valgustust) ning leida mingi intiimne ja emotsionaalne (romantiline) seos minevikuga. Raamatu alguses te deklareerite otsekoheselt: „See raamat püüab rehabiliteerida meeolulude ja tunnete romantilist maailma, meeolulud ja tundeid kui meie minevikusuhte moodustajaid.“²⁶ Mulle tundub veenev Anton Froeymani kokkuvõtlik seletus, et kui te kõnelete ajaloo representatsioonist, siis viitate ajaloolisele reaalsusele, nii nagu seda moodustame meie, kui te aga kõnelete ajalookogemusest, siis peate silmas minevikku, nii nagu see moodustab meid.²⁷ Kuivõrd edukas, hoolimata ohtratest möödamõistmistest ja kriitikast, tundub teile tagantjärele see katse tungida epistemoloogia taha?

F. A.: Asi on umbes nii. Oma ajaloo filosoofi karjääri jooksul olen ma käsitlenud kahte teemat: ajalookogemust ja ajaloo representeerimist. Need kaks teemat ei välista, vaid täiendavad teineteist. Esimene puudutab seda, kuidas meie minevikuga seostume. Järelikult ka küsimust, miks me otsustame, et midagi niisugust nagu minevik peab üldse olemas olema mingisuguse igavese oleviku asemel, milles eristusel mineviku, oleviku ja tuleviku vahel puudub meie jaoks igasugune eksistentsiaalne tähendus. Meenutatagu Nietzsche kuulsat tähelepanekut essee „Ajaloos kasust ja kahjust elule“ alguses: „Mõtelge karjale, mis on teie ees aasal: see ei tunne, mis oli eile ja mis täna, liigub edasi, sööb rohtu, puhkab, mäletseb, liigub tagasi, ja nõnda hommikust õhtuni ja päevast teise, oma mõnu ja valu lühikese lõo otsas silmapilgu vaia külge seotuna ning seetõttu ei raskemeelne ega tüdinud.“²⁸ Mingi ajani inimkonna ajaloos pididki asjad veel nõndamoodi olema.

Ent siis, ühel otsustaval ajaloo hetkel ei rahuldanud selline enesepilt enam inimest ja ta hakkas eristama minevikku, olevikku ja tulevikku. Minevik ja tulevik eemaldusid endisest minast, mis neid ikka veel eneses hõlmas. Inimene seisis mineviku ja tuleviku vahelises suhtes ja pidi hakkama selgitama selle suhte loomust. See suhe annab endast teada meie minevikukogemuses – ja paljudes vormides, mille see kogemus võib võtta. Minu raamat ülevast ajalookogemusest selle teemaga tegelebki.

Aga pärast seda, kui tekkis minevik ühe inimeksistentsi kategooriana, kui see oli saavutanud omaette autonoomia oleviku suhtes, kerkis küsimus, kuidas me saame seda seletada, mida selle seletamine tähendab ja kuidas seda vastutustundlikult teha. Mida tähendab omada teadmist minevikust ja kuidas me selle saavutame? Ja see viib mu meelest juba ajaloo representeerimise mõisteni. Ühe sõnaga, ajalookogemus seostub küsimusega, miks meil on üldse minevik. Ja ajaloo representeerimine seostub kaasneva küsimusega, kuidas jõuda mineviku tunnetamiseni, kui minevik on olemas.

Lõpuks teie küsimus epistemoloogiast.

²⁴ F. Ankersmit. *Beware of the gurus*, lk. 133–134. Vt. ka F. Ankersmit. *Historical representation*, lk. 52–56 (varasem vastus Lorenzi kriitikale).

²⁵ Vt. nt. E. Domanska. *Frank Ankersmit: from narrative to experience*. – *Rethinking History*, kd. 13, nr. 2, 2009, lk. 175–195; P. Icke. *Frank Ankersmit's lost historical cause: a journey from language to experience*. Routledge, London, New York, 2012.

²⁶ F. R. Ankersmit. *Sublime historical experience*. Stanford University Press, Stanford, 2005, lk. 10.

²⁷ A. Froeyman. *Frank Ankersmit and Eelco Runia: the presence and the otherness of the past*. – *Rethinking History*, kd. 16, nr. 3, 2012, lk. 397.

²⁸ F. Nietzsche. *Vom Nutzen und Nachtheil der Historie für das Leben*. Reclam, Stuttgart, 1969, lk. 3.

Selge, et ajalookogemuse probleem seostub pigem ontoloogiaga (mineviku olemasoluga) kui epistemoloogiaga. Aga ma olen vältinud epistemoloogiat ka oma käsitlustes ajaloo representeerimisest. Olen alati rõhutanud ajaloo representatsiooni estetistlikku mõõdet. Ja nagu kunstist teada, pole olemas paikapandud epistemoloogilisi reegleid ehk algoritme selleks, kuidas ühendada kujutatud reaalsust selle kujutamise viisiga. Kuigi ma rõhutan, et see ei taanda ajalookirjutust meelevaldsusele või pelgale arvamusele. Mõõndavasti ei ole ka reegleid, kuidas genereerida ajaloo representatsioon – selles on ajaloolasel samasugune vabadus nagu maalikunstnikul või romaanikirjanikul –, aga niipea kui meil on enam-vähem sama ajaloo teema erinevad representatsioonid, me saame faktide ja ratsionaalse argumentatsiooni põhjal otsustada, milline neist on kõige parem. Collingwoodil oli õigus: ajalugu on teadus, aga teist liiki kui loodusteadused. Seetõttu ei tunne ma sümpaatiat Hayden White'i kalduvuse vastu anda ajalugu esteetilise ja eetilise eelarvamuse meelevaldale.

M. T.: Mulle on jäänud mulje, et teie sokraatiliselt demoniks on vaidlemiskirg. Teie pikka karjääri palistavad tulised mõttevahetused mitmete kolleegidega alates Perez Zagorinist kuni Paul Rothini.²⁹ Kuid mulle näib, et see vaidlushimu ei ole üksnes temperamendi küsimus, vaid midagi tähtsat. 2005. aastal te ütlesite, et „diskussioon meie distsipliinis on surnud juba ammu enne sündimist“, lisades: „seda ma pean isiklikult meie eriala kõige masendavamaks jooneks, millega on kõige raskem leppida.“³⁰ Ehk nõustuksite seda mõtet avama ning määratlema oma arusaamist debati vajadusest ajaloo filosoofias?

F. A.: Palute mul neid tsitaate põhjalikumalt lahti rääkida. Hea küll, minu diagnoos oleks selline, et meil on küll piisavalt diskussioone, aga need kipuvad kahel põhjusel viljatuks jääma. Esiteks on olemas lõhe ajaloo filosoofia ja ajaloo teooria vahel. Ja probleem on selles, et esimene võib küll teada palju filosoofiast, aga tal puudub tunne või teadmine ajalookirjutuse praktikast. Ajaloofilosoofid on enamasti filosoofid, kellel on ainult

impressionistlik arusaam ajalookirjutusest ja selles sisalduvast. Ajalooteoreetikud omakorda on sageli ettevalmistuselt ajaloolased, aga neil puudub suutlikkus filosoofiliseks argumentatsiooniks. Filosoofidel on õigus niivõrd, kui asi puutub nende filosoofiasse, ja ajaloolastel (või pigem ajaloo teoreetikutel) on õigus niivõrd, kui asi puutub nende ajaloo – „kuid kokku eal need kaks ei saa“. Tulemuseks on see, et ajaloo filosoofia on praktikas *contradictio in terminis* ning diskussioon (ajaloo) filosoofide ja ajaloolaste (ehk ajaloo teoreetikute) vahel on lõputu „kurtide dialoog“.

Minu meelest on selles kurvas olukorras peamine süü ajaloo filosoofidel. Pean eriti silmas nende vastuvõtlikkuse puudumist sellele, mis on ajalookirjutuses erilist. Tänapäeva keele- ja teadusfilosoofia käibetarkus on nende jaoks viimane sõna ja neil puudub huvi või avatus kõige selle vastu, mis võiks minna konflikti viisiga, kuidas neid on treenitud maailma vaatama – mis on seda hämmastavam, et post-positivistid ei väsi kunagi hukka mõistmast aprioristlikku teoretiseerimist ega rõhutamast, et filosoof peaks ammutama oma inspiratsiooni teaduse praktikast. See on niisiis põhjus, miks ühelt poolt keele- ja teadusfilosoofia ning teiselt poolt ajaloo filosoofia suhe on alati olnud ühesuunaline tänav. Tähtsaks küsimuseks on kogu aeg olnud see, mida on või tuleks ajaloo filosoofial keele- ja teadusfilosoofiast õppida. Mitte kunagi pole küsitud, kuidas ajaloo praktika võiks komplitseerida või koguni küsimuse alla panna keele- ja teadusfilosoofias käibivaid veendumusi. Ajakirja *Journal of the Philosophy of History* asutaja ja peatoimetajana on see olnud minu peamine pettumus. Sest ajakirja luues oli minu põhieesmärk muuta ühesuunaline tänav kahe-suunaliseks. Aga nüüd, kus ajakiri läheneb oma kümnendale aastapäevale, pean tunnistama, et see eesmärk oli illusioon; tegu on ikka veel üleni ühesuunalise liiklusega.

Teiseks, nüüdisaja ajaloo filosoofidel on kummaline tendents tõmbuda gruppidesse, mis ignoreerivad kangekaelselt teiste gruppide olemasolu. Meil on hermeneutikud, post-positivistid, White'i järgijad, collingwoodlased ja terve rida hämarama ühtekuuluvustundega rühmitusi.

²⁹ F. R. Ankersmit. Reply to Professor Zagorin. – *History and Theory*, kd. 29, nr. 3, 1990, lk. 275–296; F. Ankersmit. Reply to professor Roth. Vt. ka F. Ankersmit. Reply to Professor Saari.

³⁰ F. Ankersmit. Invitation to historians, lk. 434.

³¹ F. Ankersmit. Invitation to historians, lk. 423. Vt. ka F. R. Ankersmit. Political representation, lk. 2; F. R. Ankersmit. Aesthetic politics. Political philosophy beyond fact and value. Stanford University Press, Stanford, 1996, lk. 21–63.

Ja kuigi gruppide eneste sees käib päris vilgas diskussioon, on võimatu korraldada diskussiooni gruppide vahel. White'i jüngrid kõnelevad ainult White'i jüngritega, collingwoodlased collingwoodlastega jne. Olukord on masendav ja ma arvan, et lõpptulemusena võtavad ajaloo-teoreetikud viimaks kogu asja üle. Neid toidab veel ajalookirjutuse enese soe veri, samal ajal kui ajaloo filosoofid kalduvad eksima iseenda konstrueeritud kasututesse abstraktsioonidesse. Pealegi kalduvad nad olema pimedusega löödud selle ees, mis jääb nende enda grupi piirkonnast välja. Ja nende omavahelistes tülides on ajalool endal mängida üksnes väikene roll, kui sedagi.

M. T.: Teie varasemaid intervjuusid lugedes olin mõnevõrra üllatunud, et peaaegu ükski neist ei ürita teie mitmesuguseid filosoofilisi huvisid omavahel seostada. Sest lisaks ajaloo filosoofiale olete pühendanud märkimisväärselt palju aega ja energiat, et arendada välja oma poliitika filosoofia ja vähemal määral ka esteetika filosoofia. Nagu öeldud, peamiseks ühenduseks nende kolme vahel on „representatsiooni“ mõiste ehk teie enda sõnul: „ajalool, poliitikal ja esteetikal on üks ühine juur – ja see on representatsiooni mõiste.“³¹ Aga kas teie ajaloo, poliitika ja esteetika käsitlustel on veel mingit ühist pinda või te eelistate hoida need kolm välja oma peas eraldi?

F. A.: Ei, nagu te ütlesite, representatsiooni mõiste seob need kolm kokku ja seetõttu ma küsin endalt alati, mida mõni uus sissevaade ühte neist kolmest representatsiooni variandist peaks tähendama ülejäänud kahe jaoks.

M. T.: Hiljutises intervjuus Marcin Moskalewiczile mainite, et teie lemmikprofessor Groningenis Ernst Kossmann soovis, et teist saaks poliitika filosoof, aga te ise otsustasite siiski ajaloo filosoofia kasuks. Aga seejärel te ütlete: „Praegu ma kahetsen seda otsust, sest ajaloo filosoofia ei ole mulle andnud seda, mida lootsin.“³² Mujal te olete kurnnud, et tänapäeva ajaloo filosoofial puudub ühispind ja seetõttu „on see distsipliin teel lagunemise poole.“³³ Ometi olete pärast neid tõdemusi jätkanud suure pühendumisega Journal of the Philosophy of History toimetamist ja sel alal aktiivselt publitseerimist,³⁴ kuigi, tõsi, erakirjas

ütlesite mulle, et need „esseed võivad osutada minu hüvastijätku ajaloo filosoofiaga“. Siit viimane küsimus: millisena te näete praegu ajaloo filosoofia tulevikku? Kas tunnete, et leidub veel mingeid läbi uurimata radasid, mis võiksid selles valdkonnas äratada veel samasugust huvi ja põnevust nagu Hayden White'i (ja teie enda) tööd 1970. ja 1980. aastatel?

F. A.: Nagu ma vastuses teie seitsmendale küsimusele – ja veel paaril korral eespool – mõista andsin, kahtlen ma selles, kas ajaloo filosoofial sellisena, nagu see praegu on, on tulevikku. Olen veendunud, et ajaloo filosoofias leidub veel „läbiuurimata radu“, aga minu isikliku mulje järgi (mis, olgem ausad, võib väga hästi ka täiesti ekslik olla) huvituvad neist tõeliselt ainult vähesed. Kõige sagedamini rahuldutakse paari väga ettevaatliku ja tavalise pisisammuga radadel, mis on juba sügavalt sisse tallatud. Siit ka minu otsus pühendada mõned veel mulle jäänud aastad pigem poliitika- kui ajaloo filosoofiale.

Inglikeelsest käsikirjast tõlkinud
Märt Väljataga

Marek Tamm

(1973), *PhD*, kultuuriajaloo professor, vanemteadur, Tallinna Ülikool, Humanitaarteaduste Instituut, Uus-Sadama 5, 10120 Tallinn, marek.tamm@tlu.ee

³² M. Moskalewicz. Sublime experience and politics. An interview with Professor Frank Ankersmit. – Rethinking History, kd. 11, nr. 2, 2007, lk. 263.

³³ F. Ankersmit. The necessity of historicism, lk. 226.

³⁴ Vt. eriti F. Ankersmit. Representationalist logic, ja *id.* History as the science of the individual.